

ВІДГУК

офіційного опонента

завідувача кафедри обліку і оподаткування
Миколаївського національного аграрного університету,
доктора економічних наук, професора **ДУБІННОЇ Марини Вікторівни**
на дисертацію **БУРДИМА Юрія Миколайовича** на тему:
«Аудит фінансової звітності суб'єктів аграрного бізнесу в Україні»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

Актуальність теми дослідження. Аудит фінансової звітності є важливим інструментом підтвердження достовірності облікової інформації, підвищення довіри користувачів до фінансової звітності та забезпечення прозорості діяльності суб'єктів господарювання. Для підприємств аграрного бізнесу його значення особливо зростає в умовах воєнного стану, коли господарська діяльність супроводжується високим рівнем невизначеності, руйнуванням активів, порушенням логістичних зв'язків, зміною ринкових умов і підвищенням ризиків безперервності діяльності.

Аграрний сектор України має стратегічне значення для продовольчої безпеки держави, стабільності національної економіки та формування експортного потенціалу. Водночас саме підприємства агробізнесу найбільш відчутно зазнають впливу наслідків збройної агресії, зокрема через втрату доступу до земельних ресурсів, пошкодження виробничих потужностей, ускладнення інвентаризації активів, проблеми з документальним підтвердженням господарських операцій та необхідність оцінки збитків. У таких умовах традиційні підходи до організації та методики аудиту фінансової звітності потребують наукового переосмислення й адаптації до нових ризиків.

Особливої актуальності набуває питання формування належної доказової бази аудитора, оцінки впливу воєнних подій на активи, зобов'язання, доходи, витрати, облікові оцінки та припущення про безперервність діяльності. Практика аудиту в умовах воєнної економіки потребує розроблення ризик-орієнтованих підходів до прийняття завдання, планування перевірки, документування аудиторських процедур, використання цифрових інструментів і отримання аудиторських доказів у випадках обмеженого фізичного доступу до об'єктів перевірки.

У цьому контексті дисертаційне дослідження Бурдима Юрія Миколайовича на тему: «Аудит фінансової звітності суб'єктів аграрного бізнесу в Україні» є своєчасним, науково значущим і практично затребуваним. Робота спрямована на розвиток теоретичних положень, удосконалення організації та методики проведення аудиту підприємств агробізнесу у період воєнного стану та повоєнного відновлення, що відповідає сучасним потребам професійної аудиторської діяльності й запитам аграрного сектору.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Обліково-контрольне забезпечення управління діяльністю і оподаткування суб'єктів господарювання в умовах сталого розвитку» (державний реєстраційний номер 0121U110614). У межах цієї тематики здобувачем обґрунтовано теоретичні та практичні засади організації і методики аудиту фінансової звітності підприємств аграрного бізнесу у період воєнного стану та повоєнної стабілізації, що підтверджує актуальність обраної теми та її зв'язок із пріоритетними напрямками наукових досліджень у сфері обліку, аудиту й оподаткування.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації Бурдима Юрія Миколайовича, характеризуються належним рівнем обґрунтованості, логічною послідовністю викладу матеріалу та відповідністю поставленій меті й визначеним завданням дослідження. Аналіз змісту дисертації свідчить про системний підхід здобувача до вирішення науково-прикладних проблем аудиту фінансової звітності суб'єктів аграрного бізнесу в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки. Структура роботи є логічною, а послідовність викладення матеріалу забезпечує цілісність сприйняття отриманих результатів дослідження.

Теоретичні положення дисертації сформовано на основі критичного аналізу праць українських і зарубіжних учених, міжнародних стандартів аудиту, міжнародних стандартів фінансової звітності, нормативно-правових актів України та практики функціонування суб'єктів аудиторської діяльності. Це дало змогу здобувачу уточнити економічну сутність аудиту фінансової звітності підприємств аграрного бізнесу в умовах воєнної економіки, розвинути підходи до визначення його функцій і завдань, а також обґрунтувати необхідність адаптації аудиторських процедур до сучасних ризиків господарської діяльності.

Методичні положення дослідження ґрунтуються на використанні комплексу загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, що забезпечило належний рівень достовірності отриманих результатів. У роботі використано методи наукового узагальнення, аналізу і синтезу, порівняння, групування, систематизації, моделювання та інші методи дослідження, застосування яких є коректним і відповідає змісту поставлених завдань. Обґрунтованість висновків підтверджується також використанням значного масиву статистичної, нормативної та аналітичної інформації, а також практичних матеріалів діяльності підприємств аграрного бізнесу й суб'єктів аудиторської діяльності.

Позитивно оцінюється те, що дисертація містить не лише теоретичні узагальнення, а й практично орієнтовані рекомендації щодо удосконалення організації та методики аудиту фінансової звітності підприємств агробізнесу в умовах воєнного стану. Зокрема, автором розроблено ризик-орієнтовану модель організації аудиту, удосконалено підходи до документування аудиторських процедур, запропоновано форми робочих документів аудитора, а також рекомендації щодо оцінки впливу воєнних ризиків на фінансову звітність підприємств. Запропоновані підходи мають практичний характер, відзначаються логічністю побудови та можуть бути використані у професійній діяльності аудиторів.

Достовірність і практична значущість результатів дослідження підтверджуються їх апробацією на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, публікацією результатів дослідження у фахових наукових виданнях, а також впровадженням окремих положень дисертації у діяльність підприємств аграрного бізнесу, суб'єктів аудиторської діяльності, професійних громадських організацій і закладів вищої освіти. Це свідчить про належний рівень практичної перевірки сформульованих рекомендацій та їх прикладну цінність.

Загалом наукові положення, висновки та рекомендації, наведені у дисертації Бурдима Юрія Миколайовича, є достатньо обґрунтованими, достовірними та такими, що мають теоретичне і практичне значення для розвитку аудиту фінансової звітності суб'єктів аграрного бізнесу в Україні.

Новизна основних наукових положень, висновків і рекомендацій. У дисертації Бурдима Юрія Миколайовича сформовано комплекс наукових результатів, спрямованих на розвиток теоретичних, організаційних і методичних засад аудиту фінансової звітності суб'єктів аграрного бізнесу в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки.

Наукова новизна дослідження вибудована послідовно, починаючи з уточнення теоретичних засад аудиту фінансової звітності підприємств агробізнесу в умовах воєнної економіки та завершуючи розробленням практичних рекомендацій щодо організації аудиторської діяльності, документування аудиторських процедур, оцінки ризиків і цифровізації аудиту. Найбільш вагомими результатами наукової новизни узагальнено у вступі дисертації (С. 15–19).

Позитивно оцінюється те, що в дисертації набули подальшого розвитку теоретико-методичні засади аудиту фінансової звітності підприємств аграрного бізнесу шляхом уточнення його завдань з урахуванням воєнних ризиків та доповнення функціональної моделі аудиту виокремленням оціночної та безпекової функцій. Автором обґрунтовано необхідність розширення розуміння аудиту як інституційного інструменту економічної безпеки та зниження інформаційної невизначеності в умовах воєнного стану й імплементації законодавства ЄС. Науковий інтерес становлять також положення щодо трансформації завдань аудиту, пов'язаних із оцінкою ризиків шахрайства, дотриманням законодавства та формуванням належної доказової бази аудитора (С. 31–44).

У дисертації удосконалено організаційні засади аудиту фінансової звітності в умовах воєнної економіки шляхом розроблення ризик-орієнтованої моделі організації аудиту, яка передбачає удосконалення документування, планування аудиторської діяльності та інструментарію забезпечення незалежності аудитора. Автором запропоновано розширення інформаційної бази на етапі прийняття завдання, доповнення особової справи замовника аудиту, застосування плану-графіка ресурсного забезпечення аудиту, а також листа-запевнення для оцінки загроз незалежності. Практичне значення мають рекомендації щодо доповнення листа-угоди та підходів до отримання аудиторських доказів у період воєнного стану (С. 71–89).

Науково значущими є розроблені автором методичні підходи до облікового забезпечення аудиту активів і зобов'язань сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного стану. У роботі удосконалено організацію та методику проведення інвентаризації активів і зобов'язань на деокупованих територіях та в зоні активних бойових дій, запропоновано поетапну модель її проведення та розширено процедури документування пошкоджених і знищених об'єктів. Позитивно оцінюються пропозиції щодо запровадження спеціалізованих аналітичних рахунків для окремого відображення втрат від збройної агресії, а також удосконалення обліково-аудиторського забезпечення відображення збитків та упущеної вигоди підприємств агробізнесу (С. 94–151).

У дисертації удосконалено методичні підходи до аудиту фінансової звітності підприємств аграрного бізнесу у період воєнного стану та повоєнної стабілізації. Автором виокремлено специфічні бізнес-ризиків аграрних підприємств, зокрема воєнний, логістичний, фінансовий, інформаційний, кадровий та ринковий ризиків, а також запропоновано процедури оцінки ризиків контролю та властивого ризику. Практичний інтерес становлять доповнені форми робочих документів аудитора щодо оцінки облікової політики, перевірки правильності застосування концептуальної основи фінансового звітування, документування перевірки активів, зобов'язань, доходів і витрат у період воєнного стану (С. 156–202).

Особливо цінним результатом роботи слід вважати розвиток організаційно-методичних засад цифрової трансформації аудиту фінансової звітності сільськогосподарських підприємств. У дисертації обґрунтовано використання стандартного аудиторського файлу SAF-T UA як універсальної інформаційної платформи для проведення електронного аудиту та запропоновано алгоритм функціонування спеціалізованого програмного рішення для автоматизації аудиторських процедур. Запропонований підхід створює методичну основу для переходу до повноцінного електронного аудиту та підвищення ефективності обробки облікових даних в умовах воєнної економіки та євроінтеграційних процесів (С. 203–216).

Практичне значення та впровадження результатів дослідження. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у можливості використання запропонованого організаційно-методичного інструментарію аудиту фінансової звітності в діяльності аудиторських компаній, сільськогосподарських підприємств, громадських професійних об'єднань та закладів вищої освіти. Запропоновані автором методичні підходи до оцінки ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності, проведення інвентаризації активів на деокупованих територіях, облікового відображення втрат і збитків, спричинених збройною агресією, а також використання цифрових технологій аудиту мають прикладний характер та спрямовані на підвищення ефективності організації аудиторської діяльності в умовах воєнного стану.

На рівні підприємств аграрного сектору результати дисертації впроваджено в діяльність Приватного сільськогосподарського підприємства «Агрофірма «Журавка», де застосовуються в практичній роботі результати дослідження щодо оцінки завданих збитків країною-агресором та методика їх облікового відображення. В обліковій діяльності підприємства використовуються запропоновані джерела інформації при проведенні інвентаризації на деокупованих територіях та під час відновлення обліку (довідка № 117 від 19 грудня 2025 р.). Філією «Птахофабрика «Авіс» ТОВ «Аграрний холдинг «Авангард» враховано результати дослідження щодо відображення в обліку витрат, які виникли внаслідок збройної агресії (довідка № 79 від 16 лютого 2026 р.).

У сфері аудиторської діяльності результати дослідження використовуються ТОВ «Міжнародна аудиторська компанія Де Візу», зокрема щодо застосування переліку ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності підприємств аграрного бізнесу, а також процедур їх ідентифікації та оцінки під час проведення аудиту (довідка № 730/3 від 15 листопада 2025 р.). Громадською спілкою «Палата аудиторів і бухгалтерів України» впроваджено в практичну діяльність методик проведення аудиту фінансової звітності сільськогосподарських підприємств (довідка № 20 від 20 листопада 2025 р.).

В освітньому процесі результати дисертаційного дослідження використовуються у Національному університеті біоресурсів і природокористування України при викладанні дисципліни «Комп'ютерні методи аудиту» для здобувачів освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності 071 «Облік і оподаткування» (акт від 19.11.2025 р.). Використання результатів дослідження у навчальному процесі сприяє підвищенню якості професійної підготовки фахівців у сфері обліку та аудиту.

Наведене підтверджує практичну спрямованість результатів дисертаційного дослідження, їх прикладну цінність та можливість використання для удосконалення організації і методики аудиту фінансової звітності суб'єктів аграрного бізнесу в умовах воєнної економіки.

Повнота викладення основних наукових результатів в опублікованих працях. Основні наукові положення, висновки та практичні результати дисертаційного дослідження достатньо повно відображено у 13 наукових працях, опублікованих здобувачем самостійно та у співавторстві. До них належать 5 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, в яких послідовно розкрито теоретичні, методичні та прикладні аспекти аудиту фінансової звітності суб'єктів аграрного бізнесу в умовах воєнного стану, а також 8 тез наукових доповідей, що засвідчують апробацію результатів дослідження на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Зміст опублікованих праць охоплює ключові положення дисертації, зокрема питання організації та методики аудиту фінансової звітності підприємств аграрного бізнесу, оцінки ризиків суттєвого викривлення, облікового забезпечення аудиту активів і зобов'язань, інвентаризації

в умовах воєнного стану, облікового відображення збитків і втрат від збройної агресії, а також цифровізації аудиторської діяльності та використання стандартного аудиторського файлу SAF-T UA. Публікаційна активність здобувача за кількістю, змістом і спрямованістю наукових праць відповідає вимогам щодо апробації результатів дисертаційного дослідження на здобуття ступеня доктора філософії та підтверджує повноту викладення основних наукових результатів в опублікованих працях.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація Бурдима Юрія Миколайовича є самостійно виконаною науковою працею. За результатами аналізу змісту дисертації, опублікованих праць та поданих матеріалів порушень академічної доброчесності, зокрема академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження, не виявлено. У роботі належним чином наведено посилання на використані джерела інформації та наукові праці інших авторів.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Аналіз представленої наукової праці дозволяє відзначити її високий теоретичний рівень та практичну спрямованість, проте зміст роботи містить певні положення, що потребують додаткового обґрунтування або мають дискусійний характер. Зокрема, у першому розділі здобувач пропонує розширене визначення аудиту фінансової звітності (С. 41) та доповнює його функціональну модель оціночною та безпековою функціями (С. 44). Виникає питання щодо доцільності такого розширення функціоналу саме в межах класичного аудиту фінансової звітності, оскільки зазначені функції за своєю економічною суттю ближчі до завдань комплаєнс-аудиту або аудиту за спеціальним завданням. Було б доцільно почути аргументацію автора стосовно того, чи не призведе така трансформація до розмивання меж професійної відповідальності аудитора в межах завдань з надання впевненості.

У підрозділі 1.2 автор обґрунтовує необхідність віднесення широкого кола аграрних підприємств до суб'єктів суспільного інтересу на основі галузевих критеріїв (С. 51). Поділяючи тезу про стратегічну важливість агробізнесу, варто водночас зауважити, що практична реалізація цієї пропозиції зумовлює суттєве зростання витрат підприємств на аудит та ведення обліку за МСФЗ. У межах наукової дискусії було б доцільно обговорити можливість поетапного впровадження такого статусу або запровадження певних преференцій для середніх підприємств галузі з метою запобігання надмірному регуляторному тиску.

При розгляді методичних підходів до проведення інвентаризації в умовах воєнного стану (С. 94) здобувач пропонує запровадити обов'язкову суцільну інвентаризацію після деокупації територій (С. 95). Водночас у роботі недостатньо розкрито механізм дій аудитора у випадках, коли доступ до активів відновлено, проте неможливо забезпечити безпеку членів комісії через потенційну мінну небезпеку або отруєння ґрунтів (С. 101). Використання дистанційного спостереження за допомогою телекомунікаційних засобів (С. 107) є сучасним рішенням, проте виникає запит на уточнення процедур верифікації отриманих таким чином доказів для забезпечення їх належної якості та достовірності.

У третьому розділі дисертації при оцінці ризиків суттєвого викривлення (С. 156) запропоновано якісну градацію аудиторського ризику: низький, середній, високий (С. 165). Проте автор погоджується з думкою, що аудиторський ризик не може перевищувати 5 % (С. 166). У цьому контексті видається недостатньо обґрунтованим взаємозв'язок між суб'єктивною якісною оцінкою та жорстким кількісним обмеженням. Було б корисно уточнити, яким чином аудитор має математично або логічно зіставити ці дві різні системи оцінювання при прийнятті стратегічних рішень щодо обсягу вибірки.

При розробленні організаційно-методичних засад цифрової трансформації аудиту (С. 203) здобувач пропонує використовувати файл SAF-T UA як основу для спеціалізованого

програмного забезпечення (С. 209). Не применшуючи значущості цієї розробки, слід зазначити, що рівень автоматизації обліку на багатьох аграрних підприємствах залишається низьким. У роботі було б доцільно більше уваги приділити процедурам аудиту для суб'єктів, які не мають технічної можливості генерувати такий файл, або описати етапність підготовки інформаційної інфраструктури клієнта до впровадження е-аудиту.

Висловлені зауваження та дискусійні положення не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження, мають переважно рекомендаційний характер і свідчать про складність та багатогранність порушених у роботі наукових і практичних проблем.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Бурдима Юрія Миколайовича на тему: «Аудит фінансової звітності суб'єктів аграрного бізнесу в Україні» є самостійно виконаною завершеною науковою працею, яка вирішує важливе науково-прикладне завдання щодо вдосконалення теоретичних засад та розроблення практичних рекомендацій з організації та методики аудиту в умовах воєнного стану. Одержані результати характеризуються науковою новизною, мають належний рівень обґрунтованості та достовірності, що підтверджується використанням широкої емпіричної бази та апробацією основних положень на міжнародних і всеукраїнських конференціях. Публікації автора у фахових виданнях повною мірою відображають зміст дисертації та її ключові висновки.

Зміст кваліфікаційної наукової праці повністю відповідає обраній спеціальності 071 «Облік і оподаткування» та галузі знань 07 «Управління та адміністрування». Робота оформлена згідно з чинними вимогами Міністерства освіти і науки України, а викладений матеріал має логічну послідовність та цілісність. Проведений аналіз підтверджує дотримання автором принципів академічної доброчесності на всіх етапах проведення дослідження.

За змістом, науковим рівнем та значущістю результатів дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Представлена робота цілком відповідає критеріям, визначеним у Вимогах до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

З огляду на вищевикладене, вважаємо, що Бурдим Юрій Миколайович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування». Його науковий доробок є вагомим внеском у розвиток вітчизняної школи аудиту та забезпечує фахівців дієвим інструментарієм для роботи в умовах кризових явищ та цифрової трансформації економіки.

Офіційний опонент завідувачка кафедри обліку і оподаткування Миколаївського національного аграрного університету, доктор економічних наук, професор Марина ДУБІНІНА